

KIP

vogels

Latijnse naam	Gallus gallus
Herbivoor, carnivoor, omnivoor	Zaadeters
Naam vrouwelijk dier	Hen
Naam mannelijk dier	Haan
Naam gecastreerd mannetje	Kapoen
Naam van een jong	Kuiken
Speenleeftijd	Kunnen zonder ouders overleven
Leeftijd fokrijp	Haan: 1 jaar Hen: 5 maanden
Broedtijd	3 weken broeden
Jongen zijn	Nestvlieders
Huisvesting	In groepen

ALGEMENE BESCHRIJVING

Er leven veel kippen in Nederland. Ze worden gehouden als hobby, voor fokkerij, vlees- en eiproduktie. In Nederland zijn er bijvoorbeeld ruim 9.500 miljoen leghennen en ruim 50 miljoen vleeskuikens. 'Kip' is niet de naam van een vrouwelijke kip: hanen en hennen zijn allebei kippen. De meeste hobbykippen en alle fokkerijkippen leven gemengd, dat wil zeggen *hanen* en *hennen* door elkaar. Hanen heb je alleen nodig als je bevruchte eieren wilt, dus als er kuikens uit de eieren moeten komen. Voor de eiproduktie heb je dus alleen hennen nodig. Daarom leven in bedrijven die eieren produceren alleen hennen.

hanen
hennen

donsveertjes
dekveren

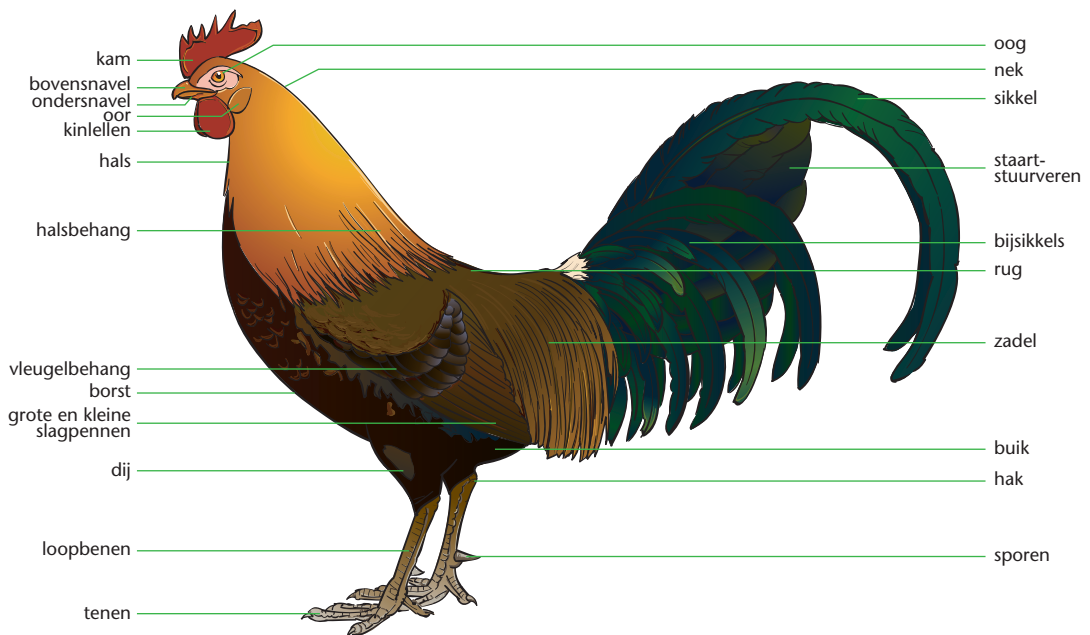
Kippen zijn vogels en hebben dus veren. Kuikens hebben alleen donsveertjes. Deze *donsveertjes* lijken wel wat op haartjes, maar het zijn toch echte veertjes. Volwassen kippen hebben donsveertjes en *dekveren*. Kippen hebben wel vleugels, maar ze kunnen niet goed vliegen. Ze kunnen alleen kleine stukjes vliegen of fladderen. Daarom worden ze grondvogels genoemd: het zijn vogels die vooral op de grond leven.

sporen

Kippen lopen op twee poten. Aan iedere poot hebben ze drie tenen die naar voren wijzen en één teen die naar achter wijst. Hanen hebben ook nog twee *sporen*. Deze sporen zitten aan de binnenkant van de poten. Kippen hebben op hun kop een kam. Onder de kop hangen twee kinlellen en naast de kop zitten oorlellen. Het eten pikken ze op met hun snavel.

cloaca

Ze hebben een staart van omhoogstekende veren. Onder hun staart zit de cloaca. De *cloaca* is de opening waaruit de mest komt. De urine zit hier als een wit plakkerig laagje bij. Ook de eieren komen hieruit. Binnenin zit een 'schotje' dat ervoor zorgt dat de eieren schoon blijven. Hanen hebben hun geslachtsorganen ook achter de cloaca zitten.

HET UITERLIJK VAN EEN HAAN

HERKOMST

De kip stamt af van het Bankivahoen. Het Bankivahoen is van oorsprong een boshoen dat in de tropische regenwouden van Zuidoost-Azië leefde. De belangrijkste kenmerken van dit ras zijn hun schuwheid, het lichte gewicht en ze vliegen meer dan de andere kippenrassen. De domesticatie van het Bankivahoen begon ongeveer 4.000 jaar geleden. Hierbij zijn in de loop der tijd mutaties (= genetische veranderingen) opgetreden. Hierdoor zijn de verschillende kippenrassen ontstaan.

SPECIFIEK GEDRAG

scharrelen Kippen *scharrelen* graag in de grond. Ze zoeken er naar kleine diertjes, zoals regenwormen, en kleine steentjes. (Zie bij 'voeding'.) Ook jonge plantjes eten ze graag.

gehoor Kippen hebben een goed *gehoor*. De oorspronkelijke boshoeven kon door de begroeiing niet zo ver kijken. Luisteren ging beter. Onze kippen kunnen nog altijd niet goed zien en wel goed horen. Kippen kunnen meer dan dertig verschillende geluiden maken. Het kraaien van een haan is hiervan het bekendste. Kippen kunnen ook niet goed ruiken. Hun reukzin is te zwak ontwikkeld.

Kippen leren graag. Ze herkennen een bakje met voer en na enige tijd weten ze bijvoorbeeld op welk tijdstip de deuren van het kippenverblijf opengaan. Daarnaast zijn ze ook erg nieuwsgierig.

pikorde Kippen hebben een strakke rangorde. Dit noemen we de *pikorde*. Eén kip is de baas en één kip is de laagste in rang. Alle andere kippen zitten ertussenin. Er zijn geen twee kippen die op gelijke hoogte in de rangorde staan. Een kip mag alle kippen die lager in rang zijn pikken. Dus bij tien kippen mag de baas alle negen kippen die onder hem zitten pikken. De één na hoogste in rang, mag de acht kippen onder hem pikken, maar niet de baas. Enzovoorts. De laagste in rang heeft pech. Hij mag niemand pikken en iedereen heeft de pik op hem. Je snapt dat de laagste in rang er heel wat slechter uit ziet dan de hoogste in rang!

Als de pikorde eenmaal is bepaald, dan staat hij vast. Maar zodra er iets verandert in de groep, moet de pikorde opnieuw bepaald worden. Als je dus een kip uit de groep weghaalt of er eentje bijzet, dan leidt dat altijd tot vechten en een nieuwe pikorde.

VERZORGING

dagelijks Alle kippen hebben *dagelijks* vers water nodig. Als het vriest moet je het water vaker vervangen. Hennen die aan de leg zijn (eieren leggen) hebben meer water nodig dan kippen die niet aan de leg zijn. Zo'n 125 tot 130 cm³ meer. Dit is ongeveer één kopje. Dit water gebruiken ze vooral voor de aanmaak van eiwitten.

Daarnaast moet je dagelijks voer geven.

Je moet ook elke dag de mestplank (zie ook bij 'huisvesting') schoonmaken. Hoe vaak je de rest van het kippenverblijf moet schoonmaken hangt van veel dingen af:

- hoeveel kippen er leven;
- hoeveel ruimte de kippen hebben, zowel binnen als buiten;
- of de kippen naar buiten kunnen;

- hoeveel en welke bodembedekking gebruikt is;
- het klimaat in het binnenhok: hoe vochtiger en/of warmer, hoe vaker je moet schoonmaken;
- de bevedering van de kippen: veren aan de poten worden eerder vuil dan de andere veren;
- het doel waarvoor je de kippen houdt: tentoonstellingskippen moeten schoner blijven dan andere kippen.

Als de bodembedekking vuil begint te worden, is het tijd om het verblijf helemaal schoon te maken. Dus zodra de kleur en/of geur van de bodembedekking verandert.

eenmaal per jaar Minimaal *eenmaal per jaar* is een extra grondige reinigingsbeurt noodzakelijk. Hierbij moet je het verblijf ook ontsmetten en behandelen tegen ongedierte.

HUISVESTING

uitloop Een goed kippenverblijf is droog, tochtvrij, en heeft voldoende ventilatie en licht. Een *uitloop* naar buiten met de mogelijkheid tot scharrelen is gewenst. De openingen moeten op het zuidoosten gericht zijn. Hoe groot het hok moet zijn, hangt af van het aantal kippen, maar ook van de grootte van het ras. Grote hoenders hebben één vierkante meter nodig voor drie tot vier dieren.

op stok zitstok Iedere kip moet 's avonds *op stok* kunnen gaan. Zorg dus voor voldoende zitstoklengte. Een *zitstok* is een lat waarvan de randen wat rond gemaakt zijn. Een goede zitstok is ongeveer vier centimeter hoog en breed. Ook dit is weer afhankelijk van de grootte van de kip. Onder de zitstok moet een plank zitten om de mest op te vangen: de *mestplank*.

mestplank

legnesten In ieder kippenverblijf moeten *legnesten* aanwezig zijn. Ongeveer één legnest voor iedere vier hennen. Grote kippen hebben legnesten nodig van veertig centimeter hoog, breed en lang. Krielen hebben voldoende aan vijftientwintig centimeter.

ongedierte Zorg ervoor dat *ongedierte* geen kans krijgt. Vooral in de kieren en naden kan er zich ongedierte schuilhouden. Dit kun je voorkomen door kieren en naden met een olieachtige vloeistof (gasolie of petroleum) in te spuiten. Het ongedierte kan er dan niet meer in leven. Zodra je ziet dat er weer kieren en naden ontstaan moet je de behandeling herhalen. Je kunt de kippen het beste uit het hok halen voordat je gaat spuiten. Dan kunnen ze er niet ziek van worden.

Kippen kunnen goed tegen de kou, zelfs tegen vorst. Maar kippen met grote kammen lopen het gevaar dat hun kam bevroert. Dit komt doordat er in de kam veel bloedvaten lopen en er geen bescherming is van veren.

Kippen kunnen niet goed tegen de warmte. Boven de 27,5°C wordt het al krietiek voor kippen. Hun lichaamstemperatuur is 40-41°C. Zweeten kunnen ze niet. Ze kunnen alleen hijgen en warmte afvoeren door hun kam. Aangezien dit weinig effect heeft, bestaat er een kans op oververhitting. Om dit te voorkomen moet je zorgen dat kippen altijd schaduw tot hun beschikking hebben. Denk eraan dat een hok in de zon snel een 'broeikas' wordt. Een afdakje geeft ook schaduw en wordt minder snel een 'broeikas'. Nog beter is het als ze een boom of struik kunnen gebruiken voor de schaduw.

Kippen moeten altijd water tot hun beschikking hebben. Als het warm is, dan hebben ze altijd fris water nodig. Door het drinken van koel water kunnen ze namelijk ook afkoelen.

Zet de voer- en waterbak zo neer dat ze niet bevuild kunnen worden. Zet ze dus niet onder de zitstokken, want dan worden ze ondergepoet.

VOEDING

geen tanden Kippen eten zaad. Ze kauwen het zaad niet. Ze hebben zelfs *geen tanden*. Ze slikken het zaad in zijn geheel door. Het komt dan in de *krop*. Dit is een uitstulping van de slokdarm. Het voer wordt daar tijdelijk opgeslagen en voorgeweekt. Vandaar gaat het voer naar de *spiermaag*. In de spiermaag zitten *kleine steentjes* die het voer vermalen. Daarom is het belangrijk dat kippen kleine steentjes op kunnen pikken.

In de dierenwinkels zijn diverse soorten voer te koop. Voer speciaal voor kuikens, voer speciaal voor leghennen, enzovoort. Meestal krijgen de kippen onbeperkt legkorrel en iedere dag een beetje gemengd graan. Kippen die buiten kunnen scharrelen zullen het menu aanvullen met kleine diertjes en jonge plantjes, bijvoorbeeld regenwormen en onkruiden. Kippen die altijd binnen zitten, missen dit dus.

HANTEREN

nooit bij de staartveren Kippen mag je *nooit bij de staartveren* vastpakken, want dan trek je de veren uit. Kippen pak je op door er rustig naar toe te lopen en de kip vervolgens op te tillen. Dit kan op twee manieren.

aan de vleugels 1. Het hanteren van de kip *aan de vleugels*
Je pakt beide vleugels in één hand vast, dicht bij het lichaam.
Je duim en je ringvinger raken elkaar om de vleugels heen aan.

op de arm 2. Het hanteren van de kip *op de arm*
Hierbij ga je met je hand onder de kip door, van voor naar achter. De poten van de kip komen tussen wijs- en middelvinger en tussen ringvinger

en pink. De kip kan nu rusten op je arm. Je houdt de kip tegen je lichaam aangedrukt. Hierbij houd je de ene vleugel klem tussen jouw lichaam en dat van de kip. De andere vleugel houd je vast met je duim.

HET HANTEREN VAN DE KIP AAN DE VLEUGELS

HET HANTEREN VAN DE KIP OP DE ARM

VOORTPLANTING

Hennen leggen eieren, de hanen bevruchten de eieren. Het sperma van de haan blijft in de eileiders van de hen veertien dagen in leven. De haan hoeft *treden* dus niet iedere dag alle hennen te *treden* (= bevruchten).

Uit een bevrucht ei kan een kuiken komen. Hiervoor moet het ei ongeveer éénentwintig dagen verwarmd worden. De temperatuur moet 37,5–37,7°C zijn. De luchtvochtigheid minimaal 50–55%. Tijdens het uitkomen van de eieren moet de luchtvochtigheid nog hoger zijn. De eieren moeten worden gedraaid, bij voorkeur ieder uur, minimaal dagelijks. De hen kan dit zelf doen, maar een broedmachine kan dit ook.

nestvlieders Kippen zijn *nestvlieders*. Als kuikens uit het ei komen, kunnen ze meteen voor zichzelf zorgen. Ze pikken instinctmatig voer van de grond.

VEEL VOORKOMENDE ZIEKTES

Naam van de ziekte	Oorzaak	Symptoom	Voorkomen	Behandeling
Pseudo-vogelpest	Besmetting door andere kippen	Koorts, ademnood, dunne ontlasting, blauwe verkleuring van de kopversierselen	Enten	Genezing niet mogelijk
Infectueuze bronchitis	Besmetting door andere kippen	Conditieverlies	Enten	Behandeling door de dierenarts
Pokken/difterie	Besmetting door andere kippen	Kaasachtige aanslag op de slijmvliezen, wrachtige verdikkingen in gezicht en kopversierselen	Enten	Behandelen met antibiotica
Marekse verlamming	Herpesvirus	Verlamningsverschijnselen aan vleugels en poten, verandering van de pupil, verkleuring van de iris	Enten als éénendagskuiken	Genezing niet mogelijk
Snot	Besmetting door andere kippen	Rochelende ademhaling, opgezwollen gezicht, etter uit de neus	Goede hygiëne, hok regelmatig ontsmetten	Hok grondig ontsmetten en de kippen behandelen met antibiotica
Coccidiosis	Besmetting door andere kippen	Doffe bevedering, gebrek aan eetlust, darmontsteking, bloed in de ontlasting	Goede hygiëne, hok regelmatig ontsmetten	Coccidiosistaticum door voer of drinkwater mengen
Rode vogelmijt = bloedluis	Besmetting door andere kippen	Bleke kop, teruglopen van de conditie	Goede hygiëne, hok regelmatig ontsmetten	Hok grondig ontsmetten
Kalkpootmijt	Mijten die in het verblijf zitten	Korstige afscheiding op de loopbenen	Goede hygiëne, hok regelmatig ontsmetten	Insmeren met zwavelvet en petroleum, hierdoor stikt de mijt

RASSEN

Bankivahoen

De kleur van het Bankivahoen wordt ook wel patrijs genoemd. Dit is de oorspronkelijke kleur van kippen. Daarom zie je deze kleur veel terug bij de verschillende rassen. Soms is het Bankivahoen vooral wit/zilver, de zilverpatrijs. Andere kippen zijn vooral bruin/goudkleurig, de goudpatrijs. (Patrijs is hier dus een kleur, niet het dier.) Bankivahoenen hebben een enkele kam, geen poot- of voetbevedering of andere extra's.

BANKIVAHOEN

Hollandse kriel

Vroeger werd de Hollandse kriel Patrijskriel genoemd, vanwege de kleur. Tegenwoordig zijn er bijna twintig kleurslagen. Veel voorkomende kleurslagen zijn: goudpatrijs, zilverpatrijs en zwart. Hollandse krietjes hebben een enkele kam en een opgerichte houding. Het zijn kleine kippetjes, echte krietjes dus. Dit kun je zien aan de vleugels. Het uiteinde van de vleugels hangt namelijk onder de staart. (Bij andere kippen liggen de vleugels op de rug.)

HOLLANDSE KRIEL

Zijdehoen

Zijdehoenders hebben een afgerond lichaam met een zijdezachte harige bevedering. Ze hebben een donkere huid en een beetje voetbevedering. Op hun kop staat een donker purperrode aardbeienkam zonder doorn. De oorellen zijn blauwachtig. Zijdehoenders wegen 1 tot 1,5 kilo. Er zijn meerdere kleurslagen, bijvoorbeeld wit, patrijs, blauw en buff (= warm goudgeel). Het zijn kippen die zich gemakkelijk laten aaien. Ze kunnen heel goed tegen lage temperaturen. Daarnaast zijn de hennen ook goede kloeken (= hen die aan het broeden is of kuikens heeft).

ZIJDEHOEN

Brahma

Brahma's hebben een kleine kop met een erwtenkam. Aan de poten hebben ze voetbevedering. Het zijn grote imposante dieren: de hennen wegen 3 tot 4 kilo, de hanen 4 tot 5 kilo. Ze zijn zeer rustig van karakter en vliegen niet. Er zijn meerdere kleurslagen, bijvoorbeeld Columbia (= wit met donkere staart en halsveren), blauw en zwart.

BRAHMA

Moderne Engelse vechthoen

Deze vechthoenen zijn sterk opgericht. Dat geeft een slanke indruk. Die slanke indruk wordt nog sterker door de schaarse bevedering die strak om het lichaam zit. Ze hebben een lange dunne hals en een korte horizontaal gedragen staart. Ze hebben een enkele kam en kleine dunne kinlellen. Enkele voorbeelden van de kleurslagen zijn patrijs, zwart en wit. Hanen wegen 2 tot 3 kilo, hennen 1,75 tot 2,5 kilo.

MODERNE ENGELSE VECHTHOEN

Kraaikop

Kraaikoppen zijn hoge kippen. Opvallend zijn de voetbevedering en de grote gierhakken. Gierhakken zijn stijve veren die aan de dij groeien en naar achteren gericht zijn. Kraaikoppen hebben geen kam en witte oorlellen. Ze wegen ongeveer 2,5 kilo. Enkele voorbeelden van kleurslagen zijn zwart, wit en gezoomd blauw (gezoomd = een donkere rand om de veren heen).

KRAAIKOP

Barnevelder

Het meest bekende aan de Barnevelder is de donkere kleur van de veren. Toch zijn niet alle Barnevelders bruin: er zijn ook witte en zwarte Barnevelders. Wel leggen ze allemaal eieren met een donkerbruine kleur. De enkelvoudige kam moet helderrood zijn. Hennen wegen 2,5 tot 2,75 kilo, hanen zijn zwaarder, namelijk 3 tot 3,5 kilo.

BARNEVELDER